

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКИХ УСТАНОВОК НА ВИБІР
ПОДРУЖНЬОГО ПАРТНЕРА**

Карашенко Ольга Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету публічного управління,
соціальних та природничих наук, спеціальності 053 «Психологія»

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Науковий керівник: Шпортун Оксана Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-2393-9964

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Україна

Актуальність теми, розробка її у науковій вітчизняній та зарубіжній літературі. Сьогодні, однією з важливих проблем є підготовка молоді до сімейного життя. Кризовий стан українського суспільства, війна, невизначеність щодо майбутнього, соціальна та політична нестабільність – зумовлюють загострення питання готовності молоді до створення сім'ї. Виникають суперечки соціально – психологічних установок батьків відносно функцій сім'ї та ролей жінки в сім'ї.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення системного підходу, зокрема, його використання в дослідженні особистості та спілкування (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, В.Н.М'ясищев, С.Л. Рубінштейн, Н.В. Чепелева), комплексні розробки малої групи (І.М. Андреева, В. М. Шепель), вивчення сім'ї як соціального інституту (О.І. Антонов, Е.Г. Ейдемільер, М.С. Мацьковський, А.Г. Харчев), функцій сім'ї, розподілу сімейних ролей (Ю.Є. Альошина, К. Вітек, Т.В.Галкіна, А.М. Волкова, А.М. Єлізаров, С.В. Ковальов,

Д.В.Ольшанський), психологічної сумісності (М.М. Обозов, А.М. Обозова), задоволеності шлюбом (В. Сатир, В.В. Столін), розробка проблем конфліктології (О.Я. Анцупов, Н.В. Грішина, С.І. Голод, Т.О. Гурко, С.Ю.Ключников, Н.В. Малярова, М.М. Наріцин, Н.М. Римашевська, С.С.Седельников).

Мета статті: полягає у теоретичному обґрунтуванні особливостей впливу батьківських установок на вибір шлюбного партнера.

Виклад основного матеріалу. Існують різні позиції щодо впливу тих чи тих чинників, передумов здійснення вибору шлюбного партнера, мотивів, їх детермінації та результату. Передусім ми розглянемо теорії, в яких чинники обумовлені дитячо-батьківським досвідом стосунків. Ця група теорій є найбільш вагомою та значущою для нашого дослідження. Найвідомішою у цій галузі є психоаналітична теорія З. Фрейда, згідно з якою чинником вибору шлюбного партнера є особливості перебігу фалічної стадії розвитку, коли діти починають відчувати сексуальний потяг до дорослих, особливо до батьків. Несвідомо відбувається перенесення любові, що переживається, до первинного лібідоносного об'єкта, на соціально прийнятні об'єкти – свого потенційного подружнього партнера. Таким чином, згідно з З. Фрейдом, чоловіки шукають майбутню супутницю, схожу на власну матір, а жінки, своєю чергою, вибирають чоловіка, який нагадує зовні, в поведінці чи ставленні, батька [2].

Те, що мотиви, на яких ґрунтується вибір переважно несвідомі, зауважує і К. Г. Юнг. У чоловіків виникає певний несвідомий образ жінки, архетипова форма – «аніма», який проектується на партнерку і є основною причиною атракції до неї. Важливо знайти жінку, яка нагадує образ матері й задовольняє потреби аніми. Якщо обирається жінка, яка відрізняється від однієї або обох несвідомих моделей, виникнуть проблеми, оскільки свідомі позитивні почуття до неї будуть руйнуватися негативними несвідомими почуттями. В жінок цей внутрішній образ чоловіка, або архетип має назву

«аніmus». На думку автора, міцність зв'язку з батьками несвідомо впливає на вибір подружнього партнера. Свідома любов до одного із батьків сприяє вибору подібного до нього подружнього партнера, у той час як несвідома прихильність ускладнює його, блокуючи свідомий вибір. Також автор звертає увагу на те, що з погляду продовження роду інстинктивне обрання партнера є найкращим, а психологічні відносини в шлюбі є можливими лише в другій половині життя [3].

Ставлення до любові й шлюбу, на думку А. Адлера, формується в дитинстві. Усі якості стають ще виразнішими і рельєфними тоді, коли людина стикається з проблемою любові та шлюбного вибору. Наприклад, любов чоловіка, що страждає від комплексу неповноцінності, буде виражатися в постійному бажанні підтримки від партнерки. Його ідеал – це жінка з турботливим материнським характером [1].

Деякі теорії пояснюють наявний вплив несвідомим повторенням тих сценаріїв, які людина бачить у процесі розвитку та дорослішання. З точки зору школи транзактної психології Е. Берна та позитивної психології Н. Пезешкіана саме за батьківськими інструкціями планується та здійснюється майбутнє життя дитини. Життєвий сценарій (план життя) може складатися з безлічі сценаріїв, які стосуються всіх сфер існування, особистісної та професійної реалізації. Сценарії можуть впливати на вік вступу до шлюбу, кількість шлюбів, кількість дітей, ставлення до спільного життя у цивільному шлюбі та мають вплив на вибір партнера. Дослідження А.А.Шутценбергера теж засвідчують, що з покоління в покоління передаються звичаї та настанови щодо вибору шлюбного партнера [1]. Розглянуті концепції упроваджують поняття сценаріїв як головних чинників, що мають вплив на вибір шлюбного партнера.

У емпіричному дослідженні К. Вітек доведено, що розлучення батьків утричі збільшує імовірність майбутнього розлучення у дітей. У той час як імовірність розлучення дітей, батьки яких не розлучались, становить 5%.

Факт виховання у неповній сім'ї також відбивається на формуванні уявлень про майбутню сім'ю [5]. Ці дані підтверджують вагомість впливу батьківської сім'ї на формування пари та вибір подружнього партнера.

Такий вплив ми можемо констатувати, з огляду на сценарій соціалізації за В. Н. Дружиніним, який має такий вигляд: 1. Діти спочатку отримують як зразок модель стосунків із партнерами в батьківській сім'ї; 2. Далі вони програють ці стосунки, виступаючи в різних ролях із сиблінгами; 3. На основі оцінки схожості моделей сім'ї вони вибирають партнера і програють структуру рольових стосунків батьківської сім'ї в своїй новій родині [4]. У концепції наголошено, що психологічними чинниками є не тільки дитячо-батьківські взаємовідносини, а й стосунки із сиблінгами.

Значущим для нашого дослідження є зауваження З. Цельмер, що у процесі формування уявлень про подружні ролі майбутнього партнера спостерігається тенденція формування власної майбутньої подружньої ролі в ототожненні себе з батьком чи матір'ю та в ході спостереження за поведінкою батька стосовно матері й навпаки. Образ батьків протилежної статі є визначальним під час вибору майбутнього партнера (за критеріями – схожості чи протилежності) [1].

Більшість науково-психологічних підходів цієї групи визначають головним чинником вибору шлюбного партнера особливості перебігу дитячо-батьківських взаємин, а М. Боуен, представник системної сімейної психотерапії, бачив чинником вибору шлюбного партнера відповідність рівнів диференціації Я. Описано різні рівні диференціації Я, які відображають здатність розрізняти свої почуття і думки, здатність до адаптації, емоційну незалежність. Молоді люди здійснюють шлюбний вибір, засновуючись на особистісному рівні диференціації Я, який, своєю чергою, є успадкованим від їх батьківських сімей. На думку автора, залицяння, шлюб і дітонародження значною мірою регулюються несвідомим, емоціями та інстинктами [5]. Концепція акцентує вплив

успадкування від батьківських сімей рівня диференціації Я, що є чинником вибору подружнього партнера.

Відомий практик К. Вітакер вважає, що існує абсолютна відповідність між партнерами в шлюбі, що полягає не тільки в тому, як члени пари доповнюють одне одного зараз, а й у тому, як кожний сприймає іншого в контексті розвитку їх стосунків. Автор цієї ідеї також вважає, що шлюб має багато прихованих символічних очікувань: кожний партнер несвідомо розраховує на те, що інший замінить йому матір і забезпечить такий самий захист і надійність. У виборі партнера несвідомо враховується, наприклад, наскільки він підходить «моїй депресії» чи «моєму садизму». Автор наголошує, що емоційний вік чоловіка і жінки є однаковим, як і рівень агресії та любові [3].

Здійснивши теоретичний аналіз заданої проблематики, можемо констатувати, що існує низка категорій щодо пояснень впливу батьківської сім'ї на вибір подружнього партнера. Подружній партнер обирається за прототипом батьків протилежної статі, відповідає внутрішньому чоловічому чи жіночому архетипу – анімус чи аніма. Якщо були сиблінги, може мати вплив комплементарність на основі стосунків з ними. Партнер має допомогти задовольнити незадоволені в дитинстві потреби та відповідати внутрішнім комплексам чи так званим пасткам закоханості. Він повинен «вписуватись» у життєвий сценарій, сформований під впливом батьківського програмування, або відповідати антисценарію у випадку, коли стосунки з батьками були неблагополучними. Партнер має відповідати уявленням про сім'ю, які мають три компоненти: когнітивний, емоційний, поведінковий та формуються в батьківській сім'ї за принципами трансляції чи компенсації. Необхідними для вибору партнера також є подібність моделей сім'ї, уявлень про шлюбно- сімейні взаємовідносини, відповідність рівнів диференціації Я. Таким чином, і зарубіжна і вітчизняна наука наголошують на вагомості впливу батьківської сім'ї на формування власної.

Використання поняття соціальної ролі для пояснення вибору шлюбного партнера дозволило Р. Коч зробити припущення, що партнери вибирають одне одного на підставі згоди у виконанні ними ролей в процесі залицяння, а потім і в шлюбі. Відповідно до цієї теорії малоімовірно, щоб чоловік, який пов'язує роль жінки з веденням домашнього господарства і вихованням дітей, одружився із жінкою, для якої головне – її робота. Слід зауважити також, що основним моментом є не зміст ролей сам по собі, а згода між партнерами у виконанні цих ролей. Тобто задоволення у стосунках досягається тоді, коли партнер виконує саме ту роль, яку від нього очікують, незалежно від її змісту. Бачимо, що ця теорія пояснює процес вибору подружнього партнера не тільки якісною однаковістю партнерів, а й рольовою сумісністю.

Цінною для аналізу чинників вибору шлюбного партнера є модель В. Сатір, на одному полюсі якої знаходиться «проблемна сім'я», а на іншому – «зріла сім'я». В. Сатір описує дисгармонійну родину як таку, що характеризується низькою самооцінкою, непрямими, сплутаними, неясними, значною мірою нереалістичними й нечесними комунікаціями; ригідними, інертними, стереотипними, нерегулярними, не спрямованими на допомогу іншим та надмірними правилами поведінки, соціальними зв'язками, які сповнені страхом і загрозою. На іншому полюсі – «зріла сім'я». Для зрілих родин характерні такі риси, як висока самооцінка, неопосередковані, прямі, чіткі й чесні комунікації; правила в цих сім'ях динамічні, гуманні, гнучкі, орієнтовані на прийняття, а члени подружжя здатні до змін; соціальні зв'язки відкриті й сповнені позитивних настанов і надій [3]. Згідно з цією теорією, вибір партнера обумовлений гомогамністю особистісних характеристик подружніх партнерів, їхньою здатністю до прямої чи непрямой комунікації, стереотипністю чи гнучкістю та іншим. Тобто «незрілий» партнер не здатен будувати стосунки зі «зрілим».

Дошлюбні етапи розвитку стосунків вивчала М. А. Абалкіна [4]. Вона обґрунтувала теоретичну модель динаміки дошлюбних відносин через співвідношення процесів міжособистісного сприйняття.

Виокремлено три головні стадії розвитку. На першій стадії відбувається зустріч партнерів і формування перших вражень один про одного. Друга стадія починається, коли самі партнери та інші люди сприймають їх як достатньо стабільну пару. На цьому етапі відносини характеризуються високою емоційністю та набирають інтенсивності. Третя стадія виникає після рішення партнерів про вступ до шлюбу. Тут знижується рівень ідеалізації, з'являється реальне бачення та зростає задоволеність відносинами з партнером.

Висновки. Отже, на вибір подружнього партнера має вплив міжособистісне сприйняття, яке, своєю чергою, залежить від проходження етапів, на яких відбувається його зміна. Дослідивши психологічні теорії, що вивчали чинники, які впливають на вибір подружнього партнера, ми поділили їх на чотири основні групи: теорії, в яких чинники зумовлено дитячо-батьківськими взаєминами; теорії гомогамії; теорії, які розглядають вибір шлюбного партнера через проходження певних стадій, або фільтрів; змішані теорії. Найважливіше значення для нашого дослідження має група теорій, що пояснюють вибір партнера дитячо-батьківським досвідом взаємодії.

Список використаної літератури

1. Гавриловська К.П. Психосемантичні характеристики образу майбутнього шлюбного партнера у свідомості закоханих. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки: зб. наукових праць. 2016. Випуск 2. Том 2. 32 с.
2. Потапчук Є.М. Психологічна діагностика шлюбного потенціалу та міжособистісної сумісності з партнером: довідник сімейного

- психолога. Хмельницький : Видавництво «PolyLux design & print», 2020. 36 с.
3. Долгова Л.С. Формування образу шлюбного партнера в юнацькому віці: соціально-психологічний аспект. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія. 2017. Вип. 61. С. 80-85.
 4. Крайлюк А. І. Типологія співвідношення батьківських настанов і особливостей вибору шлюбного партнера у чоловіків та жінок. Науков. вісник Херсонського державного ун-ту (Психологічні науки). 2016. № 1. С. 140 – 145.
 5. Левицька І.М. Соціально-психологічні виміри формування образу шлюбного партнера в юнацькому віці. Психологічний часопис. 2019. Т. 15, № 1. С. 78-86.
 6. Левченко І.О. Формування образу шлюбного партнера в юнацькому віці: культурно-соціальний контекст. Психологічний часопис. 2020. Т. 16, № 1. С. 42-51.